

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Зимомря Микола Іванович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка.

Наукові інтереси: взаємодія української, польської, німецької та австрійської літературних систем.

Бродська Оксана Орестівна – аспірантка кафедри теорії та практики перекладу Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка.

Наукові інтереси: питання поетики, творчість Артура Шніцлера.

**КОНЦЕПЦІЙНІСТЬ ІМАГОЛОГІЧНОЇ ПОЗИЦІЇ
НА РІВНІ ІНТЕПРЕТАЦІЇ ТЕКСТУ**

Олена ЗИМОМРЯ (Київ)

У статті зроблена спроба розглянути концепційність імагологічної позиції на рівні інтерпретації текстів українських авторів (Т. Шевченко, М. Коцюбинський, Леся Українка) угорською мовою крізь призму перекладацьких рішень Ласла Балли.

In the article the conceptual models of the imagological position are outlined through the prism of the László Balla's interpret solutions (the Hungarian translations from T. Shevchenko's, M. Kotsiubynsky's and Lesja Ukrainka's texts).

Якість прочитання художньої текстової структури та передусім її імагологічних позицій залежить від багатьох чинників. Один із них полягає у сучасному трактуванні найхарактерніших ознак текстової тканини. Тут і вивчення окремих аспектів твору певного автора, і пошук можливості адекватного відтворення оригіналу засобами мови мети, і досягнення якомога точнішої образної побудови з її об'єднувальними мотивами, темами, ідеями в сполучі з імагологією як явищем загалом. Ідеться про літературознавчу галузь культури на рівні міждисциплінарного наукового зв'язку. Становлення цієї самобутньої дисципліни припадає на 1950-ті рр. ХХ ст. і набула певного поширення передусім у Німеччині та Франції, а згодом – у Бельгії, Нідерландах, Польщі. Містке окреслення сутності згаданої компаративістичної інтерпретації соціо-культурних явищ зафіксоване в ґрунтовній праці «Компаративістика й історія літератури» Дмитра Наливайка: «Її (імагології. – О. З.) безпосередній предмет – літературні образи (іміджі) інших народів та індивідів-іноземців, які створюються в певній національній (або регіональній) свідомості й утілюються в літературі; за своєю природою і структурою вони є інтегрованими образами, специфічними етно- й соціокультурними дискурсами, що відзначаються неабиякою сталістю, але не лишаються незмінними» [3, с. 36]. За сучасних умов поняття імагології набрало ширшого контекстуального звучання, що поєднується з узагальнювальною сполукою «міжкультурна герменевтика» [6]. Під цим терміном розуміємо

передачу й ширше – відтворення образів не тільки з *чужої* культури, але й осмислення духовних вартостей *рідного* народу в контактах зі спорідненими й неспорідненими народами [1, с. 4].

Принципово важливою для цієї взаємодії є ланка, що містить тривимірні ознаки рецепції: інформативну, критично-оцінювальну та інтерпретаційну [2, с. 64–81; 10, с. 11]. Вони засновані в широкому розумінні на мистецтві перекладу. Як визначити адекватність передачі тексту з мови оригіналу мовою мети? Об'єктивну відповідь слід шукати в текстуальному порівнянні словесних одиниць, а передусім – у внутрішній *організації* текстових структур у поєднанні з *організацією* образів. Звідси – їхня багатоаспектність, що межує зі спільними й відмінними рисами художнього тексту. Вододіл між аспектами та їхніми визначальними ознаками вказує на ключове освоєння певного зразка національної культури на рівні образу (наприклад, образ козака Мамає, образ Енея, образ Тараса Бульби, образ Кобзаря, образ Каменяра, образ Конотопської відьми; тут примітною ознакою може виступати навіть назва, що має закодовану ідентичність, приміром, образ «Заповіту» Т. Шевченка). Йдеться про констатацію якості – активну й пасивну. Переконливим утіленням цієї констатації можуть послугувати інтерпретаційні ходи визначного українського перекладача Ласла Балли (1927).

З ім'ям Ласла Балли українське письменство органічно пов'язується як зі своїм неординарним носієм, оскільки осердям його художньої спадщини є угорськомовний доробок. Іншими словами, Ласло Балла є знавцем як угорської, так і української мов, проте *мовою творення* від 1944 року слугує угорська мова, яка є для нього рідною. Поза всяким сумнівом, упродовж 1950–2009 рр. ним створений цілісний мікросвіт української літератури в угорськомовних інтерпретаціях та оцінках. У хроніці українсько-угорського художнього дискурсу другої половини ХХ століття йому належать найбільш вагомні сторінки. Це яскраво засвідчують такі три книжкові видання антологічного типу, як «Kobzos» («Кобзар», 2005) Т. Шевченка [9], «Válogatott művek» («Вибрані твори», 2006) М. Коцюбинського [8] та «Válogatott versei» («Вибрані поезії», 2007) Лесі Українки [7]. Названі публікації окреслюють і момент плідної діяльності Ласла Балли на зламі ХХ – початку ХХІ століть, а саме в пов'язі з угорськомовною рецепцією творів українських авторів. З-поміж тих, хто прилучався за названий період до українсько-угорського дискурсу (Іван Чендей, Юрій Шкробинець, Костянтин Бібіков, Іван Мегела, Дмитро Меденцій, Іван Петровцій, Антал Гідаш, Ева Грігаши, Гейза Кейпеш, Дейнеш Седив, Шандор Веиреш, Деже Тондори, Агнеш Гергей), Ласло Балла посідає, як на нашу думку, особливо почесне місце. Це potwierджує поява щойно виданої книжки «Március virága» («Березневе цвітіння»), що містить переклади творів таких авторів, як Негрі, Горацій, Мікеланджело, Гете, Шіллер, Гайне,

Рільке, Ніцше, Пушкін, Крилов, Тютчев, Лермонтов, Некрасов, Єсенін, Пастернак, Маяковський, Олексій Толстой, Блок, Твардовський, Шевченко, Франко, Грабовський, Сосюра, Янка Купала, Леся Українка, Тичина, Рильський, Бажан, Первомайський, Драч, Павличко, Костенко, Перебийніс, Воронько, Йовенко, Гойда, Боршош-Кумяцький, Скунець, Рішаві, Панько, Шкробинець, Густі, Петровцій, Вароді, Фединишинець, Безруч, Шимборська та ін. [5].

Талант Ласла Балли як перекладача досі, на жаль, ще достатньою мірою недоцінений. А з огляду на об'єктивність, що потверджується нашим аналізом його художнього ужинку, слід сказати: в особі Ласла Балли українська культура має упродовж останніх шести десятиліть свого духовного амбасадора з боку України в Угорщині, а також з боку Угорщини в Україні. Його творчий дебют припав на 1950 рік, коли під псевдонімом Ласла Бако світ побачили угорськомовні переклади оповідань Василя Стефаника (1871–1936), а також – у співавторстві із Семеном Паньком (1920–1976) – інтерпретації малої прози Леся Мартовича (1871–1916). Власне, його перекладацький внесок у зміцнення українсько-угорських міжкультурних взаємин важко переоцінити.

На сторінках згаданих вище видань – «Кобзар» Т. Шевченка, «Вибрані твори» М. Коцюбинського та «Вибрані поезії» Лесі Українки – Ласлові Баллі вдалося максимально наблизити реципієнта – угорськомовного читача – до адекватного розуміння національних образів, образного світобачення [4, с. 196], власне, на рівні міжкультурної герменевтики. Ось, приміром, строфа із Шевченкового вірша «І виріс я на чужині...», власне, як зразок перекладацького рішення з-під пера Ласла Балли:

І виріс я на чужині,	Én idegenben nőttem fel,
І сивію в чужому краї:	Szenvedek most is idegenben.
То одинокому мені	És fájó egyedüllétemben
Здається – кращого немає	Úgy érzem, hogy semmivel
Нічого в Бога, як Дніпро	Nem hasonlítható a Dnyeper,
Та наша славная країна...	Hogy Ukrajnánál nincs szebb ország...
Аж бачу, там тільки добро,	Vagy boldogságot tán az ember,
Де нас нема. В лиху годину,	Csak honnan messze kerül, ott lát?!
Якось недавно довелось	Egy ízben – nem rég – az utam
Мені заїхати в Україну,	Vitt arra. jártam Ukrajnát,
У те найкраще село...	Voltam a legszebb faluban...

Тарас Шевченко [9, с. 234].

Ласло Балла [9, с. 235].

Характеризуючи національні образи світу крізь призму імаго логічних вимірів, можна дійти висновку: Ласло Балла – перекладач вдало використовує як зовнішні, так і внутрішні ознаки національно-історичної специфіки. Щоправда, він як носій інтерпретації віддає перевагу аспекту внутрішньої своєрідності, заснованої на особливостях, образній структурі,

конкретних реаліях, що побутують в угорськомовній традиції. Перекладачеві вдається з'ясувати диференційний вододіл між національно-історичним (традиції, звичаї, риси ментальності, прикмети національного побуту – зовнішні ознаки), з одного боку, та найбільш рельєфними специфічними фактами, подіями, явищами стосовно мовних рівнів (внутрішні ознаки) – з іншого. Це демонструють також інтерпретації короткої прози Михайла Коцюбинського («A fenyő» («Ялинка»), («Kasaj» («Сміх»), «Virágzik az almafa» («Цвіт яблуні»), «Dicsértessék az élet» («Хвала життю»), «A lélek emlékezete» («Пам'ять душі»). Ось, наприклад, вірєць рефлексії у Михайла Коцюбинського та її повноцінне звучання в перекладі Ласла Балли:

«Хто ж той щасливий? Хто ж той бідний багач?

Поет.

А хто нещасний?

Той, чия душа, глибока, як море, ревниво ховає на дні цілий таємний світ, чудний і багатий, як казка.

Чия душа любить, як море, бурі.

Хто знає, що буря та підхопить з глибини все найдорожче, найбільш затаєне і викине на голий берег, навдивовижу цікавим. Хто знає це – і прагне бурі» [8, с. 333].

«Ki hát ez a boldog ember? Ki ez a koldusgazdag?

A költő.

S ki a boldogtalan?

Az, akinek lelke mély, mint a tenger, és ennek a tengernek fenekén féltékenyen őriz egy titokzatos, csodás és mesésen gazdag világot.

Az, kinek lelke, akárcsak a tenger, szereti a vihart.

Az, aki tudja, hogy ez a vihar előkavarja a mélyből mindazt, ami legdrágább számára, ami legrejtettebb kincse, előkavarja, azután kiveti a kietlen partra, hogy a kíváncsiak megbámulhassák. Boldogtalan az, aki tudja ezt, s mégis vihart áhít» [8, с. 332].

Перекладачеві вдалося відтворити акценти, які в питальних формулюваннях Михайла Коцюбинського містять ті підсилення, що загострюють рівень уявного діалогу.

Особливо близькою для Ласла Балли є поезія Лесі Українки. Тому й закономірно, що в інтерв'ю з авторкою цих рядків він дав на запитання («Наскільки важливим було для Вас прилучення до української культури крізь призму Ваших перекладацьких зацікавлень?») таку відповідь: «Як перекладач, я глибоко занурився в українську літературу. Особливо вплинули на мене поети-шістдесятники – Дмитро Павличко, Петро Перебийніс, Іван Драч, Ліна Костенко, Володимир Затуливітер, Світлана Жолоб, Світлана Йовенко. Згодом – це була пізня поезія Леоніда Первомайського. Серед класиків назву такі імена, як Василь Стефаник,

Михайло Коцюбинський і, звичайно, Леся Українка. Останнім часом багато її перекладав. Вважаю її найвизначнішим українським поетом, навіть більш значущим, ніж Шевченко. Тематика її творів більш різнобарвна, творення образів експресивніше, яскравіші засоби вираження».

І справді, Ласлові Баллі поталанило передати колорит поезії Лесі Українки, якщо аналізувати такі інтерпретації хрестоматійних творів, як «*Contra spem spero*», «*To be or not to be?*», «*Ein Lied ohne Klang*» та ін. Ось, як звучить угорською мовою «Гімн», своєрідний заспів до циклу «Сім струн» («*Hét húg*»):

До Тебе, Україно, наша бездольная мати,
Струна моя перша озветься.
І буде струна урочисто і тихо лунати,

Ukrajnánk, te sorsverte anyánk, édes.
Első húrom teérted zendül.
A pengése csöndes, de mégis
ünnepélyes.

І пісня від серця поллеться.

És rólad, dal fakad a szíveimből.

Леся Українка [7, с. 104].

Ласло Балла [7, с. 105].

Упадають в око рівноцінні повороти мислі, спалахи енергії образів і, насамперед, мовно-стилістична сумісність мовою мети, у шатах якої – урочисте творіння Лесі Українки.

Перекладацький доробок Ласла Балли свідчить про наявність визначальних закономірностей, які спричиняють взаємодію й ширше – взаємозбагачення національних літератур через переклад.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Грицик Л. Схід як «найзмістовніший образ іншого»: літературознавчі аспекти університетської орієнталістики // *Зарубіжна література. Матеріали до вивчення літератур Сходу*. – К., 2007. – С. 3–12.
2. Зимомя М., Білоус О. Опанування літературного досвіду. Переємність традиції в засвоєнні поезії Тараса Шевченка. – Дрогобич: Коло, 2003. – 268 с.
3. Наливайко Д. Компаративістика в системі літературознавчих дисциплін // Дмитро Наливайко. *Компаративістика й історія літератури*. – Харків: Акта, 2007. – С. 5–42.
4. Поляруш О. Духовні береги Олександра Довженка // *Тотожність та партнерство. Студії взаємин найближчих сусідів* / За ред. М. Зимомя. – Кошалін-Кіровоград, 2000. – С. 193–199.
5. Balla L. Március virága. Válogatott versfordítások. 1942–2009. Балла Л. Березневе цвітіння, переклади віршів з різних мов. – Ужгород: ПоліПрінт 2009. – 104 с.
6. *Interkulturelle Hermeneutik und lectura popular: neuere Konzepte in Theorie und Praxis* / Hrsg. von Silja Joneleit-Oesch, Miriam Neubert. – Frankfurt am Main: Lembeck, 2002. – 280 S.
7. Leszja Ukrajinka. Válogatott versei. Леся Українка. Вибрані поезії / Переклади угорською мовою Л. Балли та ін. – Ужгород: Карпати, 2007. – 256 с.
8. Mihajlo Kocjubinszkij. Válogatott művek. Михайло Коцюбинський. Вибрані твори / Переклад угорською мовою Л. Балли, А. Гідаша, Е. Бродські. – Ужгород: Карпати, 2006. – 336 с.
9. Tarasz Sevczenko. Kobzos. Válogatott versek. Тарас Шевченко. Кобзар. Вибране / Переклади угорською мовою Л. Балли, А. Гідаша. – Ужгород: Карпати, 2005. – 256 с.
10. Zymomrja M. Deutschland und Ukraine: Durch die Abrisse zur Wechselseitigkeit von Kulturen. – Fürth: Flacius-Verlag, 1999. – 156 S.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Зимомя Олена Миронівна – аспірантка кафедри теорії літератури та компаративістики Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

Наукові інтереси: порівняльне літературознавство, українсько-угорський літературний дискурс.

**НОВЕЛА ІВАНА ФРАНКА „НЕНАЧЕ СОН”:
СПРОБА ПСИХОБІОГРАФІЧНОГО ПРОЧИТАННЯ**

Любов ЗУБАК (Кіровоград)

У статті досліджується маловідомий твір Івана Франка – новела „Неначе сон”, написана в останній період його творчості. Художній світ розглядається через призму психобіографії автора.

One of the little-known Ivan Franko’s works – the short story “As if it were a dream”, is written in the last period of his creative activity. The artistic world is examined through the prism of the author’s psychobiography.

Протягом останніх десятиліть українська літературознавча наука зазнала стрімкої модернізації, головним чином завдяки активному зверненню до психоаналітичних інтерпретаційних методик. Особливої актуальності набув психобіографічний спосіб дослідження, який дає змогу не лише розкрити „секрети поетичної творчості”, але й сприяє деміфологізації постатей багатьох українських письменників. Як відомо, традиційна біографічна (позитивістська) школа, що існувала тривалий час як єдино можлива у вітчизняній науці, призвела до образної монументалізації цілого покоління митців, зокрема II пол. XIX ст., фактично канонізувавши їх і занісши до розряду могутніх патріархів. До них належить й Іван Франко, образ котрого міцно укорінився в суспільній свідомості тільки як борця, громадсько-політичного діяча, революціонера-демократа тощо.

Першою спробою психоаналітичного прочитання творчості письменника, де руйнувався міф про Великого Каменяра, була книга Тамари Гундорової „Франко – не Каменяр” (1996). Згодом з’явилася ціла низка літературознавчих, культурологічних, філософських праць, у яких розкривалася психічна сутність митця, відкривалися нові, справжні грані його етико-естетичного універсуму. Однак створення повноформатного психопортрета Івана Франка, що дасть можливість глибинно, масштабно осягнути велич його творчого генія, ще попереду.

На думку більшості сучасних дослідників, творчі інтенції Франка мають особистісну природу і значною мірою пояснюються його індивідуальним психічним досвідом. Зокрема, Т. Гундарова стверджує, що „моделлю для численних соціальних узагальнень, психологічних та моральних колізій у Франка стає передусім він сам. Відтак його творчість можна розглядати як річ глибокою мірою автобіографічну. З себе, з